

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-79.2-10>

УДК 001.4-021.24:615.825=133.1=161.2

Коваль Р.С.

Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського

СИНОНІМІЯ У ТЕРМІНОСИСТЕМІ ФІЗИЧНОЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ МЕДИЦИНИ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Анотація. У статті розглянуто явище синонімії у терміносистемі фізичної та реабілітаційної медицини французької та української мов. Джерельну базу для дослідження становлять терміни з французько-українського та українсько-французького словника термінології фізичної та реабілітаційної медицини (Львів, 2019). У результаті проведеного аналізу виявлено, що синонімія у зазначеній терміносистемі обох мов зумовлена паралельним використанням аббревіатур та повних форм, епонімів, топонімів, запозичень, професіоналізмів, діалектизмів, омонімів та метафор.

Ключові слова: термін, фізична та реабілітаційна медицина, синонімія, французька мова, українська мова.

Koval Rostyslav

Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

SYNONYMY IN PHYSICAL AND REHABILITATION MEDICINE TERM SYSTEM (BASED ON FRENCH AND UKRAINIAN)

Summary. The article deals with the phenomenon of synonymy in the terminology of physical and rehabilitation medicine in French and Ukrainian. The physical and rehabilitation medicine is the primary medical specialty responsible for the prevention, diagnosis, treatment and rehabilitation of persons of all ages. The sources for the study are terms from the French-Ukrainian and Ukrainian-French dictionary of the terminology of physical and rehabilitation medicine (Lviv, 2019). In this dictionary the terms are divided into five thematic groups: 1) job titles; 2) names of defects, disorders and diseases; 3) names of classifications, scales and tests; 4) names of means and methods of rehabilitation; 5) abbreviations of the industry. So the purpose of the article is to define the main causes of synonymy in this term system. Topicality of the research is due to the fact that current researches in linguistics are aimed at the study of terminologies that refer to certain branches of knowledge. Synonyms are the words of the same part of the language, the meanings of which are wholly or partially identical. The most important semantic functions of synonymy are substitution and specification. Often substitution occurs in sequential parts of the text and consists in the replacement of semantically identical units, which avoids the monotonous repetition of the same words. One of the most important problems in modern linguistics is the phenomenon of terminological synonymy, since the relationship between the terms play an important role in their systematic organization. Synonymy in terminology differs from synonymy in the common vocabulary by the lack of expressiveness, stylistic differentiation within the scientific style, demarcation by the spheres of its use. Synonyms of terms do not contain additional characteristics, although they may refer to the same designation based on different attributes. It is worth noting that synonymy in terminology is traditionally considered a negative phenomenon, which is associated with one of the most important features of the term, which implies the lack of synonymous correspondences. Synonymy of physical and rehabilitation medicine terms in French and Ukrainian is determined by the parallel use of abbreviations and full forms, eponyms, toponyms, borrowings, colloquial and dialectic terms, homonyms and metaphors.

Keywords: term, synonym, analysis, physical and rehabilitation medicine, French, Ukrainian.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні набуває стрімкого поширення фізична та реабілітаційна медицина – первинна лікарська медична спеціальність, яка відповідає за запобігання, діагностику, лікування та реабілітацію осіб усіх вікових груп за станом здоров'я та супутніми станами, що приводять до обмежень життєдіяльності та стосуються порушень та обмежень активності для забезпечення фізичного та когнітивного функціонування, участі та модифікації особистісних факторів та факторів навколишнього середовища [2]. Відповідно, зростає потреба в укладанні перекладних галузевих словників з метою оптимізації наукової комунікації між фахівцями з різних країн.

Матеріалом для дослідження слугують терміни із французько-українського та українсько-французького словника термінології фізичної та реабілітаційної медицини [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етимологічні, лексико-семантичні, структурні та функціональні особливості терміносистеми реабілітації у французькій та українській мовах були ґрунтовно проаналізовані у дисертації автора [6]. Практичним втіленням напрацювань став відповідний словник [10], про який мова йшла вище. **Мета** статті полягає у визначенні чинників, які зумовлюють функціонування синонімії у зазначеній терміносистемі.

Виклад основного матеріалу. Спочатку розглянемо трактування понять «термін», «терміносистема» та «синонім» у мовознавстві. У праці «Українське термінознавство» (1994) терміном вважають: 1) деякі групи лексики та діалектології; 2) групи лексики, пов'язані з професією людей; 3) спеціальну лексику промислів та ремесел; 4) спеціальну лексику науки, техніки, сільського господарства; 5) наукові терміни (тобто власне терміни) тощо [9, с. 146].

Селіванова О.О. вважає, що термін – це слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності [11, с. 617]. На думку В.М. Лейчика, термін – це лексична одиниця визначеної мови для спеціальних цілей, яка позначає загальне – конкретне чи абстрактне – поняття теорії визначеної спеціальної галузі знань чи діяльності [7, с. 31]. Дудок Р.І. визначає термін як мовну одиницю (слово чи словосполучення) переважно субстантивного характеру, яка позначає певне фахове поняття відповідної субмови, призначене для забезпечення комунікативних професійних потреб [5, с. 178].

На думку Р.І. Дудка, терміном може бути будь-яке слово, що визначає певне поняття, це варіант звичайного слова або спеціально утворена одиниця, яка має якості неологізма [5, с. 178]. Ідеальний термін визначається двома ознаками – однозначністю і системністю [5, с. 284]. Учений наголошує на тому, що комунікативно повноцінними є лише ті терміни, зміст яких відтворений у дефініціях, де він термінується і закріплюється у межах певного соціуму, тобто фахівці однієї галузі вкладають у термін той самий зміст, однакова його розуміють [5, с. 186].

Поняття «терміносистема» лінгвісти трактують як сукупність термінів, які пов'язані один з одним на понятійному, лексико-семантичному, словотвірному (дериваційному) та граматичному рівнях [3, с. 270]. Для формування терміносистеми необхідне виконання таких умов: наявність спеціальної галузі, яка має достатньо чіткі межі; наявність системи спільних понять, які відносяться до цієї галузі; наявність достатньо точної теорії (концепції), яка описує цю галузь, так що система понять цілком входить в цю теорію (концепцію); наявність певної природної мови і сформованої в її рамках мови для спеціальних цілей, лексичні одиниці якої можуть бути використані для позначення понять (об'єктів та їх ознак) [7, с. 119].

Синоніми – це слова однієї і тієї ж частини мови (а також, у ширшому розумінні, фразеологізми, морфеми, синтаксичні конструкції), значення котрих повністю або частково співпадають. В якості одиниці змістового співставлення лексичних синонімів виступає елементарне значення слова, його лексико-семантичний варіант. Саме тому багатозначне слово може входити відразу у декілька синонімічних рядів (або парадигм). Члени кожного ряду ідентифікуються семантично і стилістично відносно домінанти ряду, тобто слова, семантично найбільш простого, стилістично нейтрального і синтагматично найменш закріпленого [8, с. 447].

Селіванова О.О. тлумачить синоніми як розбіжні за звучанням і написанням лексеми одного частиномовного статусу або одиниці переважно одного мовного рівня (морфеми, граматичні форми, синтаксичні конструкції, фразеологізми) із близькими чи тотожними значеннями. Багатозначні слова можуть входити до кількох синонімічних рядів, оскільки підґрунтям установалення синонімії є лексико-семантичний варіант [11, с. 540].

Тобто, синонімія – це тип семантичних відношень мовних одиниць, котрий полягає у повному або частковому співпадинні їх значень. Лінгвіс-

тична природа синонімів визначається різним ступенем семантичної близькості мовних одиниць та пояснюється асиметрією знаку та значення, їхньою нестійкою рівновагою.

Одним з найбільш важливих питань сучасної лінгвістики вважають явище термінологічної синонімії, оскільки відношення між термінами відіграють важливу роль у їхній системній організації. Варто зазначити, що синонімію в термінології традиційно вважають негативним явищем, що пов'язано з однією з найважливіших ознак терміна, яка передбачає відсутність у нього синонімічних відповідників [9, с. 147].

Як правило, термінологічним системам властива абсолютна синонімія, тобто термінологічна дублетність. Термінологічні дублети, за визначенням Б.М. Головіна та Р.Ю. Кобрина, це слова або словосполучення, котрі об'єднуються особливим термінологічним співвіднесенням з одним і тим же науковим поняттям та об'єктом дійсності [3, с. 54].

Синонімія в термінології відрізняється від синонімії в загальноповсякденній лексиці відсутністю експресивності, стилістичною диференціацією в межах наукового стилю, диференціацією за сферами її вживання. Синоніми термінів не містять додаткових характеристик, хоча вони можуть називати одне й те ж позначуване на основі різних ознак [4, с. 55].

Татарінов В.А. вважає, що визначення синонімів на металінгвістичному рівні як одиниць, котрі корелюються у змістовому відношенні, але відрізняються периферійною семантикою, як найкраще відображає сутність термінологічної синонімії [12, с. 173].

Отже, синонімічні ряди у терміносистемі фізичної та реабілітаційної медицини у французькій та українській мовах утворені внаслідок вживання:

1) аббревіатур і повних форм: *BECS / batterie (f) d'évaluation cognitive et socio-émotionnelle* – шкала когнітивної та соціо-емоційної оцінки (у дітей з вадами розвитку або у дітей дуже раннього віку, в яких вони можуть з'явитися); *ECD / échelle (f) de comportement douloureux* – шкала більової поведінки; *EVF / échelle (f) visuelle de la fatigue* – візуальна шкала втоми; *ERFC / évaluation (f) rapide des fonctions cognitives* – швидка оцінка когнітивних функцій; *EFMG / évaluation (f) fonctionnelle motrice globale* – функціональна оцінка загальної моторики; *ECAN / échelle (f) de comportement autistique du nourrisson* – шкала аутистичної поведінки немовляти [6; 10; 13; 14];

2) питомого та запозиченого терміна: *enquête (f) / examen (m) / exploration (f) / inspection (f) / investigation (f)* / англійською *check-list (m) / check-up (m)* – огляд (у медицині); *syndrome (m) de verrouillage / coma (m) vigil / англійською locked-in syndrom / LIS* – псевдокома; *mesure (f) de l'indépendance fonctionnelle / MIF* / англійською *functional independence measure / FIM* – міра функціональної незалежності; *évaluation (f) externe de la sévérité de la dépression chez l'aphasique* / англійською *aphasia depression rating scale / ADRS* – шкала депресії при афазії [6; 10; 13; 14];

3) термінів-епонімів: *mucoviscidose (f) / fibrose (f) kystique du pancréas / syndrome (m) d'Andersen / triade (f) d'Andersen / MV* – муковіцидоз / кістозний фіброз підшлункової залози; *cage (f)*

de pouliethérapie / de Rocher – каркас для лікування за допомогою системи гирь та блоків / *Poise* [6; 10; 13; 14];

4) питомого та запозиченого термінів, а також епонімів: *test (m) d'approximation / de compression / de rapprochement / de Volkman* / англійською *side-lying iliac compression test* – тест компресії крижово-клубового суглобу; *test (m) d'écartement / test (m) de Verneuil / test (m) en distraction* / англійською *gapping test / iliac compression test / Ericksen's test* – тест крижово-клубового суглобу на спробу розведення крил клубових кісток [6; 10; 13; 14];

5) функціонування дублетів: *épistaxis (f) / hémorragie (f) nasale / rhinorrhagie (f) / saignement (m) du nez* – носова кровотеча; *hydrocéphalie (f) / dilatation (f) ventriculaire / hydropisie (f) du cerveau* – гідроцефалія / водянка головного мозку; *traitement (m) par les boues / fangothérapie (f) / illutiation (f) / rélothérapie (f)* – грязелікування; *espalier (m) / mur (m) d'assaut* – гімнастична стінка [6; 10; 13; 14];

6) вживання професіоналізмів, діалектизмів, метафор, омонімів: *ambulateur (m) / déambulateur (m) / cadre (m) de marche / gadot (m) / tintébin (m) / tribune (f) / marchette (f)* – ходунці; *béquille (f) / cabillot (m) / crosse (f)* – милиця; *surphose (f) / dos (m) rond / dos (m) voûté / gibbosité (f)* – кифоз; *dyscinésie (f) / dyskinésie (f)* – дискінезія; *palicinésie*

(f) / palikinésie (f) – спонтанне мимовільне беззвідоме жестикулювання [6; 10; 13; 14].

Висновки та пропозиції. Як бачимо, синоніми у термінології – явище неоднорідне. Погоджуємось з думкою, що у межах наукового стилю мови – синоніми небажані, навіть шкідливі, бо руйнують термін як дефінітивну одиницю системи.

Синонімія у терміносистемі, яку ми досліджуємо, зумовлена паралельним використанням аббревіатур та повних форм, епонімів, топонімів, запозичень, професіоналізмів, діалектизмів, омонімів та метафор. На відміну від української, явище термінологічної синонімії реалізується ширше у французькій терміносистемі фізичної та реабілітаційної медицини [6]. Цей факт зумовлений не лише існуванням термінологічних дублетів, запозичень та аббревіатур у зазначеній мові, а також екстралінгвістичними чинниками, які полягають у різниці між системою надання реабілітаційних послуг у Франції та Україні, значно вищим рівнем розвитку медицини, поширенням телемедицини та телереабілітації, дієвому законодавстві стосовно осіб з інвалідністю, реалізації їхнього права на інклюзивну освіту та соціальну інтеграцію [6].

З-поміж синонімів потрібно завжди обирати найвдаліший варіант (після відповідних обговорень між фахівцями галузі та філологами), і використовувати саме його.

Список літератури:

1. Березин Ф.М., Головин Б.Н. Общее языкознание : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов по спец. № 2101 «Рус. яз. и лит.». Москва : Просвещение, 1979. 416 с.
2. Владимиров А.А., Голик В.А. Нова лікарська спеціальність в Україні – лікар фізичної і реабілітаційної медицини. *Український журнал фізичної і реабілітаційної медицини*. 2017. Вип. 1. С. 11–20.
3. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах : учеб. пособ. для филол. спец. вузов. Москва : Высш. шк., 1987. 104 с.
4. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. Москва : Наука, 1977. 246 с.
5. Дудок Р.І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках : монографія. Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 358 с.
6. Коваль Р.С. Терміни на позначення понять фізичної і медичної реабілітації у французькій та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 – порівняльно-історичне та типологічне мовознавство. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2019. 231 с.
7. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. 3-е изд. Москва : Изд-во ЛКИ, 2007. 256 с.
8. Новиков Л.А. Синонимы // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва : Сов. энциклопедия, 1990. С. 447.
9. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство : підручник. Львів : Світ, 1994. 216 с.
10. Помірко Р.С., Коваль Р.С., Романчук О.В., Тиравська О.І. Французько-український та українсько-французький словник термінології фізичної та реабілітаційної медицини / за ред. Р.С. Помірка. Львів : Галицька видавн. спілка, 2019. 236 с.
11. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
12. Татаринов В.А. Общее терминоведение: Энциклопедический словарь. Москва : Московский Лицей, 2006. 528 с.
13. Dufour M., Gedda M. Dictionnaire de kinésithérapie et réadaptation. Paris : Maloine, 2007. 582 p.
14. Zribi G., Poupée-Fontaine D. Dictionnaire du handicap. 7e édition. Rennes : Presses de l'EHESP, 2011. 349 p.

References:

1. Berezin, F.M., & Golovin, B.N. (1979). *Obstchee yazykoznanie* [General linguistics]. Moscow, 416 p. (in Russian)
2. Vladimirov, A.A., & Holyk, V.A. (2017). Nova likarska spetsialnist v Ukraini – likar fizychnoi ta reabilitatsiinoi medycyny [New medical speciality in Ukraine – physical and rehabilitation medicine doctor]. *Ukrainskiy jurnal fizychnoi i reabilitatsiinoi medycyny* [Ukrainian journal of physical and rehabilitation medicine], Is. 1, p. 11–20. (in Ukrainian)
3. Golovin, B.N., & Kobrin, R.Yu. (1987). *Lingvisticheskie osnovy ucheniia o terminakh* [Linguistic bases of science of terminology]. Moscow, 104 p. (in Russian)
4. Danylenko, V.P. (1977). *Ruskaia terminologia: opyt lingvisticheskogo opisaniia* [Russian terminology: experience of linguistic description]. Moscow, 246 p. (in Russian)
5. Dudok, R.I. (2019). *Problema znachennia ta smyslu termina v humanitarnykh naukakh* [Problem of meaning and sense in the humanities]. Lviv, 358 p. (in Ukrainian)
6. Koval, R.S. (2019). *Terminy na poznachennia poniat fizychnoi ta medychnoi reabilitatsii u francuzkiy ta ukrainskiy movakh* [Terms of physical therapy and rehabilitation medicine in French and Ukrainian], Thesis for the degree

- of a candidate of philological sciences, speciality 10.02.17 – Comparative, Historical and Typological Linguistics. Ivan Franko National University of Lviv, 231 p. (in Ukrainian)
7. Leichyk, V.M. (2007). *Terminovedenie: predmet, metody, struktura* [Science of terminology: subject, methods, structure]. Moscow, 3rd ed., 256 p. (in Russian)
 8. Novikov, L.A. (1990). Sinonimy [Synonyms]. *Lingvisticheskiy encyklopedicheskiy slovar* [Linguistic encyclopedical dictionary], ed. V.N. Yartseva. Moscow, p. 447. (in Russian)
 9. Panko, T.I., Kochan, I.M., & Matsiyk, H.P. (1994). *Ukrainske terminoznavstvo* [Ukrainian science of terminology]. Lviv, 216 p. (in Ukrainian)
 10. Pomirko, R.S. (ed.), Koval, R.S., Romanchuk, O.V., & Tyravska, O.I. (2019). *Francuzko-ukrainskyi ta ukrainsko-francuzkyi slovnyk terminologii fizychnoi ta rehabilitatsiinoi medycyny* [French-Ukrainian and Ukrainian-French dictionary of physical and rehabilitation medicine terminology]. Lviv, 236 p. (in Ukrainian)
 11. Selivanova, O. (2006). *Suchasna lingvistyka: terminologichna encyklopedia* [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava, 716 p. (in Ukrainian)
 12. Tatarinov, V.A. (2006). *Obstchee terminovedenie: encyklopedicheskiy slovar* [General science of terminology: encyclopedical dictionary]. Moscow, 528 p. (in Russian)
 13. Dufour, M., & Gedda, M. (2007). *Dictionnaire de kinésithérapie et réadaptation*. Paris, 582 p.
 14. Zribi, G., & Poupée-Fontaine, D. (2011). *Dictionnaire du handicap*. Rennes, 349 p.